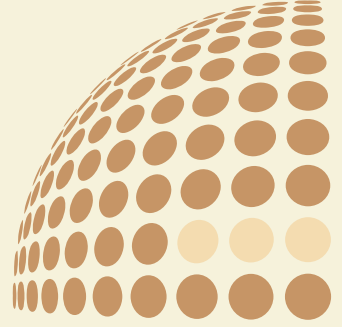

SETA ANALİZ

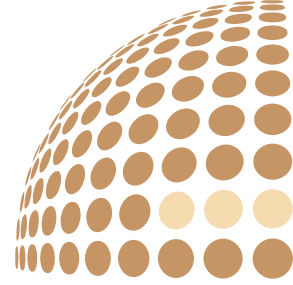
SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Mart 2011

ÖZEL DERSHANELER: GÖLGE EĞİTİM SİSTEMİYLE YÜZLEŞMEK

MURAT ÖZOĞLU

SETA ANALİZ

AA, Ali Atmaca,

Sayı: 36 | Mart 2011

ÖZEL DERSHANELER: GÖLGE EĞİTİM SİSTEMİYLE YÜZLEŞMEK

MURAT ÖZOĞLU

Katkıda Bulunanlar:
Erol Mutlu, Bekir S. Gür, Zafer Çelik, Hatem Ete

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 4
ÖZEL DERSHANELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ 5
ÖZEL DERSHANELERE DUYULAN TALEBİN NEDENLERİ 8
GİRİŞ SINAVLARI 8
EĞİTİM SİSTEMİNDEKİ AKSAKLIKLAR 10
TOPLUMSAL FAKTÖRLER 10
TÜRKİYE'DE ÖZEL DERSHANELER NİÇİN TARTIŞILYOR? 11
SOSYAL ETKİLERİ 11
EĞİTİMSEL ETKİLERİ 14
EKONOMİK ETKİLERİ 15
ÖZEL DERSHANELERİN ÖZEL OKULA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ 16
DÜNYADA ÖZEL DERS VE DERSHANECİLİK: GÜNEY KORE ÖRNEĞİ 18
SONUÇ VE ÖNERİLER 22
KAYNAKÇA 25

ÖZET

Özel dersaneler, yaygınlaşmaya başladığı 1970'li yıllardan beri, eğitim sistemimizin en fazla tartışılan konularından birisi olmuştur. Bu tartışmaların, yakın gelecekte de sürmesi muhtemeldir. Varlıkları bazı kesimlerce sürekli yadırganan özel dersaneler, farklı dönemlerde kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kendilerine karşı sergilenen her türlü olumsuz tavra rağmen özel dersaneler, varlıklarını giderek artan nicelik ve profesyonelleşmeyle sürdürmüşlerdir. Her geçen yıl giderek büyüyen ve günümüzde milyonlarca öğrencinin eğitim gördüğü özel dersanelerin, eğitim sistemi içerisindeki konumu, işlevi ve geleceği ile ilgili makul bir tartışmanın şu ana kadar Türkiye'nin gündeminde yer bulduğunu söylemek zordur. Özel dersaneler ile ilgili tartışmaların sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için her şeyden önce özel dersanelerin milli eğitim sistemi içerisindeki konumunun, bu kurumları doğuran sebeplerin ve bu kurumların farklı alanlarda ortaya çıkardığı etkilerinin sağlıklı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak kaleme alınan bu analizde, ülkemizde özel dersanelerin neden rağbet gördüğü ve hangi faktörler üzerinden tartışıldığı ele alınmıştır. Son olarak, Güney Kore gibi ülke deneyimlerinden de faydalanılarak, bazı politika önerileri geliştirilmiştir.

ÖZEL DERSHANELER: GÖLGE EĞİTİM SİSTEMİYLE YÜZLEŞMEK

GİRİŞ

Ülkemizde ortaöğretimde okullaşma oranlarının her geçen yıl artması ve yükseköğretimin, hayat standartları ve refah düzeyi yüksek bir gelecek için vazgeçilmez olarak algılanması, yükseköğretime olan talebi üst seviyelerde tutmuştur. Mevcut yükseköğretim kurumlarının giderek artan yükseköğretim talebini karşılayamayacak durumda olması ise ortaöğretimde ağır rekabet şartlarına dayalı bir eğitim olgusu ortaya çıkarmıştır. Böylece sınavla öğrenci alan kaliteli ortaöğretim kurumlarına olan rağbet daha da artmıştır. Bu ise yükseköğretime geçişte yaşanan rekabet olgusunu giderek ilköğretim düzeyine indirmiştir.

Türkiye'nin yükseköğretimdeki kapasite yetersizliği, yükseköğretim ve ortaöğretim kurumları arasındaki açık kalite farkı ve yükseköğretime vazgeçilmez kılan ve gelecek kaygısını tetikleyen sosyo-ekonomik yapısı, öğrenci seçme sınavlarını kaçınılmaz kılmaktadır. Ülkemizde özel dersanelerin büyük çoğunluğu bu sınavlara hazırlık işlevi gördüğünden, özel dersanelere olan talep genellikle sınavlar üzerinden açıklanmakta ve sınavların kaldırılması halinde dersanelerin de ortadan kalkacağı ileri sürülmektedir. Ancak, ülkemizde özel dersane talebi sadece merkezi sınavlara bağlı olarak gelişmemiştir. Aksine, ülkemizde öğrencilerin ve ailelerinin özel dersanelere yönelimleri oldukça karmaşık ve birbiri ile ilintili faktörlere bağlıdır. Günümüzde halen devam eden ve her sınav döneminde yeniden alevlenen özel dersaneler ile ilgili tartışmaların sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için her şeyden önce ülkemizde özel dersanelere duyulan talebin nedenlerinin ve sonrasında bu kurumların sosyal, pedagojik ve ekonomik etkilerinin sağlıklı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir.

Bu analizde, öncelikle özel dersanelerin tarihsel gelişimine değinilecek ve ardından da kısaca Türkiye'de özel dersanelere duyulan talebin nedenleri tartışılacaktır. Daha sonra, özel dersanelerle ilgili kamuoyunda süregelen tartışmalar ele alınacak ve özel dersana-

necilerin geçtiğimiz yıllarda tartışılmaya başlanan özel dersanelerin özel okula dönüşürülmesi önerisine ilişkin görüşlerine yer verilecektir. Özel dersanelerin ülkemizdeki konumunu daha iyi analiz edebilmek için bu konuda yaşanan uluslararası gelişmeler, özellikle de özel ders ve dershaneciliğin en yaygın olduğu Güney Kore’de yaşanan gelişmeler inceleneyecektir. Son olarak, bu konuya ilişkin bazı öneriler sunulacaktır.

ÖZEL DERSHANELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Özel dersanelerin varlığı Cumhuriyet öncesine kadar uzanmaktadır. Ancak gerek Cumhuriyet öncesinde gerekse Cumhuriyet kurulduktan hemen sonraki yıllarda faaliyet gösteren özel dersanelerin günümüz özel dersanelerinden farklı işlevleri vardı. O dönemde özel dersaneler daha çok yetişkinleri yabancı dil, sanat, ticaret ve ev ekonomisi gibi konularda yetiştirmeye yönelik kısa süreli özel kurslar olarak faaliyet göstermiştir. Cumhuriyet sonrasında, önce ilköğretimin sonra ortaöğretimin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, özel dersaneler hedef kitlesini yetişkinlerden okula devam eden öğrencilere çevirmiştir. Dolayısıyla, 1930’lu yıllardan 1960’lı yılların ortalarına kadar, özel dersaneler dersleri zayıf olan, bütünlemeye kalan, dışarıdan okul bitirmek isteyen ve lise bitirme veya devlet olgunluk sınavlarına hazırlanan öğrencilere hitap eden, daha çok takviye niteliğinde kurslar olarak faaliyet göstermiştir (Duman, 1984).

Bugünkü manada —sınavlara hazırlık eksenli— özel dersaneler 1960’lı yılların ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu tür dersanelerin yaygınlaşmasında, sürekli artan yükseköğretim talebinin giderek karşılanmaz hale gelmesi önemli rol oynamıştır. Rakamlarla incelendiğinde, yükseköğretime kabul oranı 1960’lı yılların başında %75’lerde iken 1980’li yılların başında bu oran %15’in altına gerilemiştir (Duman, 1984). Artan taleple birlikte daha önceleri Devlet Olgunluk Sınavı (1936-1954) ve Devlet Lise Sınavı (1955-1968) ile öğrenci kabul eden üniversiteler, öğrenci seçiminde bu sınavların yanı sıra kendi bünyelerinde sınav yapmaya başlamıştır. Üniversitelerin ortak hareket etmesiyle birlikte bu sınavlar yerini, önce Ankara Üniversitesi (1964-1966) tarafından sonraları ise İstanbul Üniversitesi (1966-1973) tarafından merkezi olarak yürütülen sınava bırakmıştır. Ancak, 1973 yılında sınav sorularının çalınmasının ardından yaşanan tartışmalar neticesinde 1974 yılında, daha sonraki yıllarda üniversite giriş sınavını merkezi ve bağımsız olarak yürütecek olan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ilk adı Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi) kurulmuştur.

Yükseköğretim talebinin giderek artması, buna bağlı olarak üniversitelere öğrenci seçiminin merkezi giriş sınavıyla yapılması, giriş sınavının kapsamı ile ortaöğretim kurumlarında işlenen müfredatın içeriğinin birebir örtüşmemesi ve ortaöğretim kurumlarının gerek program gerekse nitelik bakımından farklılık arz etmesi bir biçimde hem özel dersanelere hem de kaliteli eğitim veren liselere olan talebi giderek artırmıştır. Dolayısıyla, hem üniversite sınavına hazırlık niteliğinde hem de kaliteli

Özel dersanelerin yaygınlaşmasında, sürekli artan yükseköğretim talebinin giderek karşılanmaz hale gelmesi önemli rol oynamıştır.

1980'li yılların başında özel dersanelerin kapatılmasına yönelik yaşanan kritik süreç, özel dersanelerin birçok açıdan dönüşmelerini sağlamıştır.

liselerin giriş sınavlarına hazırlık niteliğinde kurslar düzenleyen özel dersanelerin sayısı -özellikle büyük şehirlerde- giderek artmıştır.

Temel işlevi sınavlara hazırlık olan özel dersanelerin sayısındaki hızlı artışla birlikte, bu kurumlar hakkındaki tartışmalar da 1970'li yılların ortasından itibaren iyice alevlenmiştir. 1980 ihtilali sonrasında kurulan ihtilal hükümetinin programında ise özel dersanelerin genellikle şehirlerde yapılanmasından dolayı kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin özel dersanelerden yararlanmadığı, dolayısıyla özel dersanelerin erişim noktasında fırsat eşitsizliği oluşturduğu; ayrıca sayılarının giderek artmasıyla birlikte özel dersaneler üzerinde yeterli denetim yapılmadığı ileri sürülmüş ve kısa dönemde bu kurumların kontrol altına alınması, uzun dönemde ise kapatılması gerektiği yönünde görüş bildirilmiştir. Bu istek doğrultusunda, Milli Eğitim Bakanlığı çeşitli genelge ve yönetmeliklerle, özel dersanelerin o dönemde tabi olduğu 1965 tarih ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'na ek olarak, yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu düzenlemelere bağlı olarak yürütülen denetimlerde, bazı dersanelerin kaçak yollarla işletildiği, bazılarının kanuna aykırı olarak okullarda görevli öğretmenleri çalıştırdığı, bazılarının kontenjan fazlası öğrenci kaydettikleri, bazılarının ise ilgili komisyonlarca tespit edilen ücretin üstünde ücret tahsil ettikleri tespit edilmiştir (Duman, 1984).

Milli Eğitim Bakanlığının özel dersaneleri kontrol altına almak için yürüttüğü çalışmalar devam ederken, 1983'te özel dersanelerin kapatılmasına yönelik bir yasa tasarısı kurucu meclisin gündemine getirilmiştir. Gerek kamuoyunda gerekse mecliste yaşanan uzun tartışmalardan sonra özel dersanelerin kapatılmasını öngören bu yasa tasarısı Meclis tarafından reddedilmiştir. Ancak Milli Güvenlik Konseyi bu kararı veto ederek, kapatılma ile ilgili önergeyi kabul etmiş ve çıkartılan 16 Haziran 1983 tarih ve 2843 sayılı yasayla, yeni özel dersane açılmasını yasaklamış ve mevcutlarının ise 1 Ağustos 1984 tarihine kadar kapatılmasına karar vermiştir (Akyüz, 1997).

Özel dersanelerin kapatılmasına yönelik 1980'li yılların başında yaşanan bu kritik süreç, özel dersanelerin birçok açıdan dönüşmelerini sağlamıştır. Kapatılma ile yüz yüze gelen özel dersanelerin yöneticileri birlikte hareket etmeye başlamış ve bu süreçte çeşitli lobi faaliyetleri yürütmüştür. Özel dersane yöneticilerinin bu şekilde ortak hareket etmeleri o dönemde yeni kurulan Özal Hükümeti üzerinde etkili olmuş ve özel dersanelerin faaliyetini sürdürmesini öngören 3035 sayılı yasa, 11 Temmuz 1984 tarihinde kabul edilmiştir. Bu yasa ile 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası'nın bazı maddeleri değiştirilmiş ve 2843 sayılı yasa ile getirilen kapatma hükmü iptal edilmiştir (ÖZDEBİR, 2009).

Özel dersanelerin kapatılma ile karşı karşıya kaldığı bu kritik süreç sonrasında özel dersane talebini azaltmak için ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sınavlarının içeriğinde ve uygulama şekillerinde farklı dönemlerde farklı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Diğer taraftan, özel dersaneler ciddi bir kurumsallaşma süreci içine girmiş ve ÖZDEBİR, GÜVENDER, TÖDER gibi şemsiye ve birlik-kuruluşlar vasıtasıyla kendi meslek örgütlerini kurmaya başlamıştır. Bu birlik-kuruluşlar temel hedef olarak dersanelerin

birer kurum olarak yerlerini sağlamlaştırmayı, dershanecilik içerisinde standartlaşmayı ve belli konularda ortak hareket etmeyi benimsemiştir. Ayrıca, sektörün yaşadığı sıkıntılarının bürokrasi düzeyinde dile getirilmesi, taleplerin iletilmesi ve dönem dönem kulis faaliyetleri yapılması noktasında bu birliklerin etkili olduğu görülmektedir. Birlik kuruluşlara ek olarak ayrıca günümüzde kurumsallaşma çabalarının bir sonucu olarak, merkezi Ankara ve İstanbul kaynaklı olan *franchising* sistemine dayalı 'zincir dershaneler' süreci yaşanmaktadır. Ulusal çapta piyasaya sürdüğü sınavlara hazırlık odaklı yayınlarla şöhret kazanmış ve belirli konularda öğrenci ve veli memnuniyetini sağlamış dershanelerin, isim hakkı vermek suretiyle Türkiye çapında şubeleşme yoluna gittikleri görülmektedir.

Tablo 1. Özel dershanelerin, öğrencilerinin ve öğretmenlerinin sayısal dağılımı (1995-2009).

Öğretim Yılı	Dershane Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
1995-1996	1.496	379.463	12.430
1996-1997	1.664	432.714	13.722
1997-1998	1.710	433.847	14.395
1998-1999	1.727	484.229	15.030
1999-2000	1.808	500.464	17.073
2000-2001	1.864	523.244	18.175
2001-2002	2.002	588.637	20.112
2002-2003	2.122	606.522	19.881
2003-2004	2.568	668.673	23.730
2004-2005	2.984	784.565	30.537
2005-2006	3.570	925.299	41.031
2006-2007	3.986	1.071.827	47.621
2007-2008	4.031	1.122.861	48.855
2008-2009	4.262	1.178.943	51.916
2009-2010	4.193	1.174.860	50.432

Kaynak: Dağlı (2006) ve MEB (2000-2009).

Bütün bu gelişmelere bağlı olarak ülkemizde özel dershanelerin sayıları her geçen yıl artmaya devam etmiştir. Dershanelerin kapatılmasını öngören yasanın iptal edildiği 1984 yılında 174 olan özel dershane sayısı 2009-2010 öğretim yılında 4193'e yükselmiştir. **Tablo 1** özel dershanelerin, öğrencilerinin ve öğretmenlerinin son on yıldaki sayısal dağılımını yansıtmaktadır. Tablodan anlaşıldığı üzere son yıllarda dershane sa-

Dershanelerin kapatılmasını öngören yasanın iptal edildiği 1984 yılında 174 olan özel dershane sayısı 2009-2010 öğretim yılında 4193'e yükselmiştir.

Ülkemizde öğrencilerin ve ailelerinin özel dershanelere yönelimleri oldukça karmaşık ve birbiri ile ilintili birçok faktöre bağlıdır.

yılarında eskiye nazaran ciddi bir artış yaşanmamaktadır. Dershanelerin sayısı geçen yıla kadar sürekli artış göstermiş, geride bıraktığımız 2009-2010 öğretim yılında ise bir önceki yıla oranla çok az bir düşüş yaşanmıştır. Bunun nedenleri konusunda özel bir araştırma yapılmamıştır. Bununla birlikte, bu çalışma çerçevesinde dersane öğretmenleriyle yaptığımız görüşmelerde, hükümetin 2006 yılından itibaren üniversite sayısını hızlı bir şekilde artırması ve Yükseköğretim Kurulunun 2008 yılından itibaren yapmış olduğu kontenjan artışlarının, öğrencilerin yükseköğrenim talebini karşılama hususunda önemli bir rahatlama sağladığı belirtilmiştir. Buna göre, kontenjan artırımını sonrasında, öğrencilerin yükseköğretim programı kazanması haliyle daha bir kolaylaşmış ve dershanelere olan bağımlılık bir nebze azaltılmıştır.

Özel dershanelerin sayısındaki artış gibi çeşitliliği de artmıştır. Ortaöğretim kurumlarına öğrenci seçmek için, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 6, 7 ve 8. sınıf düzeyinde Seviye Belirleme Sınavı (SBS) getirilmesiyle, dershanelere giden öğrenci yaş ortalaması daha da düşmüştür. Dahası, son yıllarda Açıköğretim, Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı (ALES), Kamu Personeli Dil Sınavı (KPDS), Üniversitelerarası Kurul Yabancı Dil Sınavı (ÜDS) ve Tıpta Uzmanlık Sınavı (TUS) gibi sınavlara hazırlık amaçlı faaliyet gösteren akademi dershanelerinin sayıları giderek artmaktadır. En önemli artış ise kamu personel alımında kullanılan Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS)'na hazırlık amaçlı faaliyet gösteren KPSS hazırlık dershanelerinin sayısında yaşanmaktadır.

ÖZEL DERSHANELERE DUYULAN TALEBİN NEDENLERİ

Ülkemizde özel dershanelerin büyük çoğunluğu sınavlara hazırlık işlevi gördüğünden, özel dershanelere duyulan talep genellikle sınavlar üzerinden tartışılmakta ve açıklanmaktadır. Dolayısıyla, dershaneciliğin bir sektör olarak ortaya çıkması ve yaygınlaşması eğitimin kademeleri arasındaki geçiş sınavları ile yakından ilişkilendirilmektedir. Bu ilişkilendirme doğru bir ilişkilendirmedir. Ancak, sınavları özel dershanelere duyulan talebin yegâne nedeni olarak görmek ve sadece sınavların kaldırılması ile özel dershanelere olan yönelimin ortadan kalkacağını ya da ciddi boyutlarda azalacağını düşünmek (örn. TED, 2006), aşağıda açıklanacağı üzere oldukça sorunlu bir yaklaşımdır. Böyle indirgemeci bir yaklaşımın aksine, ülkemizde öğrencilerin ve ailelerinin özel dershanelere yönelimleri oldukça karmaşık ve birbiri ile ilintili birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörleri kendi içerisinde üç farklı kategoride inceleyebiliriz: giriş sınavları, eğitim sistemindeki aksaklıklar ve toplumsal faktörler.

Giriş Sınavları

Dershanelere yönelimi açıklayan birinci faktör, merkezi olarak yürütülen ve eğitimin kademeleri arasındaki geçiş kontrol eden sınavlardır. Bu sınavlar ortaöğretim kurumlarına giriş sınavı SBS (Seviye Belirleme Sınavı) ve yükseköğretime giriş sınavları YGS (Yükseköğretime Geçiş Sınavı) ve LYS (Lisans Yerleştirme Sınavı)'dır. Ancak burada üzerinde durulması gereken esas konu, sınavların varlığından daha ziyade sınavları

önemli kılan faktörlerdir. Ülkemizde, eğitim düzeyi ile gelir düzeyi arasında pozitif ilişki olduğundan ve ortaöğretimde okullaşma oranı giderek arttığından yükseköğretim talebi sürekli artış içerisindedir. Yükseköğretimde arzın artan talebi karşılayacak düzeyde olmaması bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Bu ise yükseköğretime geçiş sınavına atfedilen önemi pekiştirmektedir.

Diğer taraftan, yükseköğretime geçişte yaşanan rekabet, sadece arz-talep dengesizliğinden ibaret değildir. Üniversitelerin ve bölümlerin kalite bakımından hiyerarşik olarak sıralanması ve bazı meslek gruplarının istihdam-edilebilirliğinin, sosyal statüsünün ve gelirinin yüksek olması, öğrencilerin daha çok belirli üniversite ve belirli meslek gruplarına yönelmesine neden olmaktadır. Yani öğrencilerin belirli üniversitelere ve meslek gruplarına yönelmesi -genel olarak yükseköğretimin dışında- özelde çok tercih edilen üniversite ve fakülte/bölümler için rekabet doğurmaktadır. 2009 ve 2010 yılında artan kontenjanlarla birlikte üniversite yerleştirme sonuçlarında ek yerleştirmeye rağmen bazı bölümlerin (Fizik, Kimya vb.) kontenjanlarının boş kalması bu durumu teyit eder niteliktedir. Benzer şekilde, Japonya gibi Uzakdoğu ülkelerinde yükseköğretimde arz talebi karşılayacak nitelikte olmasına rağmen bu ülkelerde dershanecilik sektörünün hem daha yaygın olması ve hem de daha küçük yaşta öğrencilere hitap etmesi dershanelere duyulan talebin sadece arz-talep dengesizliğine bağlı olarak gelişmediğini göstermektedir.

Dershanelere duyulan talep, sadece sınavların varlığı üzerinden değil aynı zamanda sınavların içeriği ve biçimi üzerinden de tartışılmalıdır. Kemal Gürüz'ün Başkan olduğu dönemde Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nün kararıyla 1999 yılından itibaren bilgi ağırlıklı ÖYS kaldırılmış ve üniversite giriş sınavı, daha ziyade bir genel yetenek testi gibi düşünülmüş ve bu uygulamanın ileri ülkelerde yaygın olduğu vurgulanmıştır. Oysa Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, Japonya ve diğer bazı gelişmiş ülkeler dikkate alındığında, bu uygulamanın ileri ülkelerde yaygın olduğu iddiası, doğru değildir (Günay ve Gür, 2009). Dahası, YÖK'ün daha sonra itiraf ettiği üzere, 1999 yılından itibaren uygulanan bu sistem, sadece lise birinci sınıf müfredatını esas almıştır ki öğrencilerin lise ikinci ve üçüncü sınıf müfredatlarını hiçe saymalarına neden olmuştur (YÖK, 2007).

Benzer şekilde, aynı dönemde üniversite giriş sisteminde yapılan bir takım düzenlemelerle, öğrencilerin ortaöğretim başarı puanı öğrencinin okuduğu okulun genel başarısıyla ağırlıklandırılmaya başlanmıştır. Böylece, bireysel başarının değeri azalmış ve sınavla öğrenci alan kaliteli ortaöğretim kurumlarına olan rağbet daha da artmıştır; bu ise yükseköğretime geçişte yaşanan rekabet olgusunu giderek ilköğretim düzeyine indirmiştir (Gür ve Çelik, 2009). Dolayısıyla, yükseköğretime geçişte yaşanan rekabetin bir benzeri, ortaöğretime geçiş sınavı için geçerli olmaya başlamıştır. Mezun olunan ortaöğretim kurumunun öğrenci ve eğitim-öğretim kalitesi üniversiteye girişte belirleyici rol oynadığından, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi ve Anadolu Lisesi gibi kaliteli ortaöğretim kurumlarına girişte bir rekabet yaşanmaktadır.

Dershanelere duyulan talep, sadece sınavların varlığı üzerinden değil aynı zamanda sınavların içeriği ve biçimi üzerinden de tartışılmalıdır.

Öğrenci ve velilerin özel dersaneleri başarının anahtarı olarak algılanmasında, özel dersanelerin ürettiği kazanımların yanında, dershanecilik sektörünün piyasaya sunduğu ihtiyaç söylemlerinin de etkisi vardır.

Eğitim Sistemindeki Aksaklıklar

Özel dersane talebini artıran ikinci temel faktör ise eğitim sisteminin ne derece iyi çalıştığıyla ilgilidir. Eğitim sistemindeki bazı aksaklıklar, özel dersaneleri, bu aksaklıklardan etkilenen öğrenci ve aileleri için kaçınılmaz kılmaktadır. Okullarımızda öğretmen kalitesi, öğretmen sayısı, sınıf mevcudu, fiziksel altyapı vb. konularda bölgelere, illere ve hatta il içerisindeki yerleşim yerlerine göre ciddi farklılıklar mevcuttur. Giriş sınavları okullarda işlenen müfredatın büyük çoğunluğunu kapsamakta, ancak farklılıklardan dolayı bazı okullarda —öğretmen yokluğuna veya kalabalık sınıflarda ders işlemenin zorluğuna bağlı olarak— müfredat ya hiç işlenmemekte ya da eksik işlenmektedir. Yani öğrenci kendi elinde olmayan nedenlere bağlı olarak, bir üst kademeye okula devam edebilecek nitelikte eğitim alamamaktadır. Dolayısıyla, dersanelere yapılan harcamaların, “bir yılda 2.4 milyar doları dersanelerde çöpe attık” şeklinde değerlendirilmesi (örn. TED, 2006), sorunu görmeye yardımcı olmadığı gibi ne yapılması gerektiği konusunda da herhangi bir yol göstermemektedir. Öncelikle, bu tercih, son derece rasyonel bir tercihtir çünkü öğrenci ve aile, eğitim sistemindeki aksaklıkları telafi etmek için böyle bir yol izlemektedir. Dahası, eğitim sistemi mevcut haliyle devam ederken söz konusu telafi mekanizmalarının kısıtlanması durumunda, eğitim sisteminin ne tür yeni sorunlar doğuracağı belirsizdir.

Toplumsal Faktörler

Özel dersanelere yönelimi açıklayan üçüncü bir husus ise toplumsal ve kültürel faktörlerdir. Türkiye’de hem öğrenciler hem de aileleri dersaneleri, özelde sınavlarda genelde ise eğitimde başarının anahtarı olarak algılamaktadırlar. Yani öğrenci ve velilerde, dershaneye gitmeden sınavlarda ya da okulda başarılı olmanın neredeyse imkânsız olduğu yönünde bir inanç hâkimdir (Dağlı, 2006; TED, 2010). Bu algının geçerliliğini test eder nitelikte kapsamlı ve güvenilir bir çalışma henüz gerçekleştirilmiş değildir. Ancak özel dersanelerin öğrencilerin eğitimine kısmen de olsa katkıda bulunduğunu doğrudur¹.

Diğer taraftan, öğrenci ve velilerde böyle bir algının oluşmasında dersanelerin ürettiği kazanımların yanında, dershanecilik sektörünün piyasaya sunduğu ihtiyaç söylemlerinin de etkisi vardır. Yani, özel dersaneler, gizli veya açıktan sürekli olarak, soru çözme, sınav pratiği kazanma vb. gibi özel dersanelerin temel metotlarını sınavlarda başarılı olmanın sırrı olarak yansıtmakta, öğrenci ve velilerin nazarında bir ihtiyaç retoriği oluşturmaktadır. Özel dersanelerin oluşturduğu ihtiyaç retoriğinin yanında, ÖSYM’nin üniversite giriş sınavlarının sonuçlarını öğrenci, okul ve iller bazında başarı sıralaması yaparak açıklaması öğrenci, okul ve il bazında rekabeti ve sınavlara atfedilen değeri pekiştirmekte; bu ise dolaylı olarak özel dersane talebini artırmaktadır.

1. Bu durum özel dershaneciliğe karşı çıkanlar tarafından da dolaylı olarak kabul edilmektedir. Bu kişiler, özel dersanelere gidemeyen öğrencilerin dezavantajlı konuma düştüğünü ve özel dersanelerin fırsat eşitsizliği ortaya çıkardığını ileri sürmekle aslında dersanelere giden öğrencilerin bazı kazanımları elde ettiğini kabul etmektedir. Dolayısıyla öğrenci ve velilerdeki bu tür algının oluşmasında özel dersanelerin ürettiği kazanımların payı vardır.

Diğer taraftan, öğrenci ve velilerin dershaneleri başarının sırrı olarak algılaması, ders-haneyi bu doğrultuda bir imkân olarak görmelerine sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla aileler genellikle çocuklarına daha iyi bir gelecek sunmak için onları bu imkândan mahrum bırakmak istememektedir. Aileler her ne kadar eğitim-öğretimin devlet tarafından verilen ücretsiz bir hizmet olması gerektiğini düşünerek özel dershanelere duyulan ihtiyacı yadırgasa bile, bunu çocuklarının geleceği için bir yatırım olarak gördüklerinden lüks bir davranış olarak karşılamamaktadır (Tansel ve Bircan, 2006).

Öğrenci ve ailelerin özel dershane talebini tetikleyen bir diğer toplumsal faktör ise, velilerin ve öğrencilerin birbirleri üzerinde oluşturduğu dolaylı ve gizli baskıdır. Dershaneye gitme adeta gidilen veya üye olunan bir özel kulüp gibi prestij meselesi haline gelmiştir. Dershaneye devam eden veya gitmiş öğrencilerin ve bu öğrencilerin velilerinin, gitmeyen/gidemeyen öğrenciler ve velileri üzerinde ister istemez dolaylı bir baskısı oluşmaktadır. Birçok aile, çevresindeki dershaneye giderek sınavlarda başarılı olmuş öğrencilerden veya dershaneye devam eden ve çalışma azmini yakalamış öğrencilerden etkilenerek, çocuklarını dershaneye göndermek istemektedir.

TÜRKİYE'DE ÖZEL DERSHANELER NİÇİN TARTIŞILYOR?

Özel dershaneler ile ilgili ülkemizdeki tartışmaların başlangıcı dershanelerin yaygınlaşmaya başladığı 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır. Özellikle 1980'li yılların başında, özel dershanelerin kapatılmasını öngören 2843 sayılı yasanın hazırlık çalışmaları esnasında, özel dershanelerin doğmasına ve gelişmesine neden olan etkenler, özel dershanelerin olumlu ve olumsuz yönleri, yasal dayanakları ve kapatılması durumunda ortaya çıkabilecek problemler kamuoyunda ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır (Duman, 1984). O dönemde yaşanan tartışmalar ile günümüzde yaşanan tartışmalar arasında çok ciddi bir farklılık yoktur. Tartışmalar sosyal, eğitimsel ve ekonomik olmak üzere üç ayrı kategoride yoğunlaşmaktadır.

Sosyal Etkileri

Özel dershanelerin kaldırılması gerektiğini savunanlar, öğrencilerin hem okulda hem de dershanede eğitim almak suretiyle çok genç yaşta yoğun bir çalışma temposu içerisine girdiklerini ve bu durumun hem öğrencilerin hem de velilerinin sosyal hayatını olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir (Baloğlu, 1995; TED, 2006). Bu görüş, özel dershanelerin sadece sınavlara bağlı olarak ortaya çıktığını varsaymaktadır. Bu bağlamda da, özellikle sınavlara hazırlık dönemlerinde, sınav kaygısına bağlı olarak, okul ile özel dershane cenderesinde sıkışan öğrencilerin adeta birer "yarış atına" veya "test makinesine" dönüştürülerek sosyal hayattan tecrit edildikleri, aileleriyle birlikte dahi vakit geçiremeyen öğrencilerin çocukluklarını ve gençliklerini gerektiği biçimde yaşayamadıkları ve kişisel olarak ilgi duydukları kültür, sanat, spor veya bilim dallarında her hangi bir faaliyete katılmadıkları ifade edilmektedir (Öncü, 2010; TED, 2006: 15).

Aileler eğitim-öğretimin devlet tarafından verilen ücretsiz bir hizmet olması gerektiği düşünerek özel dershanelere duyulan ihtiyacı yadırgamakta, ancak bunu çocuklarının geleceği için bir yatırım olarak gördüklerinden lüks bir davranış olarak görmemektedir.

Özel dershanelere karşı çıkanlar, her türlü özel eğitimin sosyoekonomik düzeyi yüksek, zengin aileler için daha kolay erişilebilir olduğu varsayımından hareketle, özel dershanelerin fırsat eşitliğini olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir.

Özellikle hafta içi her gün okula gitmek, sonrasında akşamlarını ve hafta sonlarını dershanede geçirmek durumunda kalan öğrencilerin hem bedensel hem de zihinsel olarak yıprandığı toplumumuzda yaygın olarak kabul edilmektedir. Diğer taraftan özel dershaneciler, öğrencilerin gençlik yıllarında en fazla sorumluluk aldıkları ve belirli bir hedef doğrultusunda düzenli çalışma yaptıkları dönemin bu dönem olduğunu, enerjisi bu dönemde çok yüksek olan gençlerin dershaneler olmasa bile bu enerjilerini mutlaka (doğru veya yanlış) bir yerlerde kullanacağını savunmaktadır (Özer, 2006a).

Ayrıca, dershanelerin önemli sosyal işlevlerinin olduğu savunulmaktadır ("Dershaneler Birçok," 2010). Dershaneye gelen öğrencilerin, yıllar boyunca devam ettiği okuldaki veya yakın çevresindeki arkadaşlarından farklı olarak, dershanelerde oluşturulan samimi ortam sayesinde yeni arkadaşlıklar edinerek daha fazla sosyalleşme imkânı bulunduğu belirtilmektedir (Özer, 2006a). Özellikle, dershaneye gidebilmek için kırsal kesimden kentlere gelen ve yurtlarda veya akrabalarında kalarak dershaneye devam eden öğrencilerin sayısının azımsanmayacak kadar çok olduğu, bu öğrencilerin kent yaşamına üniversiteye başlamadan önce adapte olduğundan, üniversiteye sosyo-kültürel anlamda daha hazırlıklı başlamasının muhtemel olduğu vurgulanmaktadır. Bunlara ek olarak, özel dershanelere devam eden öğrencilerin önemli bir kısmını daha önce sınava girmiş ama başarısız olmuş mezun öğrencilerin oluşturduğu ve başarısızlıkla etiketlenen bu öğrencilerin dershanelere devam ederek aynı zamanda sokağın kötü etkilerinden korunduğu ifade edilmektedir (Özer, 2006b).

Özel dershaneler ile ilgili bir diğer önemli tartışma ise fırsat eşitliği ile ilgilidir. Özel dershanelere karşı çıkanlar, her türlü özel eğitimin sosyoekonomik düzeyi yüksek, zengin aileler için daha kolay erişilebilir olduğu varsayımından hareketle, özel dershanelerin fırsat eşitliğini olumsuz yönde etkilediğini ileri sürmektedir (Baloğlu, 1995; "Dershaneler Kronik," 2010). Ayrıca, özel dershaneler daha çok şehirlerde ve büyük ilçelerde faaliyet gösterdikleri ve kırsal kesimde yaşayan öğrenciler bu kurumlardan istifa edemedikleri için ortaya fırsat eşitsizliği çıktığı ifade edilmektedir.

Özel dershaneleri savunanlar ise, özel dershanelerin fırsat eşitliğini bozmadığını, aksine çok önceden beri var olan fırsat eşitsizliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir ("Özel Dershane Tartışmaları," t.y.; Özer, 2006b). Önceki bölümde ifade edildiği gibi, ülkemizdeki eğitim kurumları arasında hem müfredat hem de imkânlar ve uygulamalar açısından halen ciddi farklılıklar mevcuttur. Dershaneleri savunanlar, esas eşitsizliğin gerek müfredat gerekse sunduğu imkânlar bakımından farklı olan kurumlardan mezun olan öğrencilerin, bir üst kademedeki eğitim kurumuna geçişlerinin aynı sınavla kontrol edilmesinden kaynaklandığını, özel dershanelerin ise bu şekilde eşit şartlarda eğitim göremeyen öğrencileri ortak bir programa tabi tutarak var olan eşitsizliği gidermeye çalıştığını ileri sürmektedir ("Dershaneler Eğitimde," 2010; Erdoğan, 2010; Özer, 2006b; Polat, 2010).

Özel dershanelerin sosyoekonomik düzeyi yüksek, zengin aileler için daha kolay erişilebilir olduğu mutlaklıdır. Tansel ve Bircan (2005) tarafından yapılan bir araştırmaya göre ailenin gelir düzeyi arttıkça çocuklarının dershaneye katılım oranı da artmakta-

dır (**Tablo 2**). Bu bulgu ilk bakışta, dershaneleri daha çok gelir düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının gittiği kurum olarak yansıtabilir ve fırsat eşitliğine aykırı bir durummuş gibi algılanabilir. Ancak gelir düzeyi orta veya düşük olan gruplarda dershanelere katılım oranı düşük olsa da, dershaneye giden bütün öğrenciler arasında en fazla katılım, gelir düzeyi orta veya düşük seviyede olan ailelerden gelen öğrencilerdir. Tansel ve Bircan'ın çalışmasında 2002 yılında sınava giren 1,5 milyon öğrenci arasından rastgele seçilen 120 bin öğrenciden 53 bin 240 (%44,37) kişi dershaneye katıldığını belirtmiştir. Tablo 2'de görüldüğü üzere, gelir düzeyi 750 TL ve altında olan ailelerin çocukları dershanelere katılan öğrencilerin yaklaşık %85'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, özel dershanelerin özellikle orta veya düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına hizmet sunduğu söylenebilir (Özer, 2006b). Zaten, özel dershaneciler, dershanelerin grup eğitimi vermek suretiyle maliyeti düşürdüklerini savunmaktadır ("Dershaneler Eğitimde," 2010; Kılıcı, t.y.).

Özel dershanelere giden öğrenciler arasında en fazla katılım, gelir düzeyi orta veya düşük seviyede olan ailelerden gelen öğrencilerdir.

Tablo 2. Özel dershaneye giden öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyine göre dağılımı

Gelir Düzeyi	Gözlem	Dershaneye Gitmeyen		Dershaneye Giden		Gidenler İçindeki %
		%	Sayı	%	Sayı	
250 TL'den az	46.533	68,54	31.894	31,46	14.639	27,50%
250-500 TL arası	47.314	53,1	25.124	46,9	22.190	41,68%
500-750 TL arası	14.333	38,37	5.500	61,63	8.833	16,59%
750 -1.000 TL arası	5.671	30,56	1.733	69,44	3.938	7,40%
1.000-1.500 TL arası	2.175	28,46	619	71,54	1.556	2,92%
1.500-2.000 TL arası	967	28,65	277	71,35	690	1,30%
2.000 TL'den fazla	1.114	24,33	271	75,67	843	1,58%
Cevapsız	1.893	70,95	1.343	29,05	550	1,03%
TOPLAM	120.000	55,63%	66.760	44,37%	53.240	100,00%

Kaynak: Tansel ve Bircan (2005)

Diğer taraftan kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin dershanelere erişim noktasında dezavantajlı konumda olduğu da bir gerçektir. Ancak özel dershaneciliği savunanlar bu durumun sadece özel dershaneler için geçerli olmadığını, özel okulların da sadece büyük yerleşim yerlerinde yoğunlaştığını, buna bağlı olarak özel okulların kapatılmasını savunmanın doğru olmadığını gibi özel dershanelerin kapatılmasını savunmanın da doğru olmadığını vurgulamaktadır (Kılıcı, t.y.).

Ayrıca, dershanelerin düşük ve orta gelirli aileler için mali külfet oluşturduğu, bu ailelerin çocuklarının ailelerinin zor koşullarda kendilerini dershaneye göndermesinden rahatsızlık duyduğu ve bu öğrencilerde sınavların oluşturduğu baskının daha da üst düzeyde olduğu belirtilmektedir (TED, 2010). Dershane savunucuları ise bu baskının öğrencilerde sorumluluk duygusunu geliştirdiğini, onları daha fazla çalışmaya teşvik ettiğini ifade etmektedir (Özer, 2006a).

Nitel algı çalışmalarında, öğrenciler ve velilerin çoğunluğu, okullara kıyasla dersanelerde genel olarak daha iyi eğitim verildiğini ve dersanelerde daha iyi öğrendiklerini belirtmektedir.

Eğitimsel Etkileri

Özel dersanelerin öğrencilerin akademik başarısı üzerine etkisini inceleyen çalışmalar genellikle nitel algı çalışmaları olup, öğrenci ve ailelerin görüşlerine dayanmaktadır. Öğrenci ve ailelerin görüşleri deneyimlerine bağlı olarak geliştiğinden, bu çalışmalarda ortaya çıkan sonuçların kısmen bile olsa gerçeği yansıttığı söylenebilir. Bu çalışmalarda, öğrenciler ve velilerin çoğunluğu, okullara kıyasla dersanelerde genel olarak daha iyi eğitim verildiğini ve dersanelerde daha iyi öğrendiklerini belirtmektedir (TED, 2010 ve Dağlı, 2006).

Özel dersane sahipleri, özel dersanelerin eğitim-öğretim, ölçme değerlendirme, rehberlik, yönetim vb. noktalarda okullardan daha farklı ve etkili yöntemler izleyerek kendilerini öğrenci ve velilerin gözünde oldukça önemli ve başarılı bir konuma yerleştirdiklerini ifade etmektedir (Özer, 2006b; Temel, 2002). Özellikle, küçük ve homojen gruplar oluşturarak öğrencilerin ilgi düzeyini artırma; sık aralıklarla yaptıkları sınavlarla öğrencilerin öğrenim düzeylerini kontrol etme; varsa anlamadığı konuları tespit etme; etütler, ek dersler veya bire-bir çalışma olanakları ile bu konuları tekrar etme; sıkı bir rehberlik ve takip sistemi ile velilere sürekli dönüt verme ve onları eğitim-öğretim sürecine dâhil etme gibi okullarda nadir kullanılan yöntemleri kullanarak daha etkili eğitim verdiklerini ifade etmektedir (Özer, 2006b; Temel, 2002).

Özel dersane sahipleri, dersanelerde verilen eğitimin daha etkili olmasında dersanelerin sunduğu imkânların yanında öğrencilerin motivasyonunun da önemli etkisi olduğunu kabul etmektedir (Özer, 2006b). Öğrencilerin büyük çoğunluğu dersanelere belirli bir hedef doğrultusunda –ki bu sınavda iyi bir puan alarak iyi bir ortaöğretim veya yükseköğretim kurumuna yerleşebilmektir– kayıt yaptırdığından ve bu hedefe ulaşabilmek için dersanelere ücret ödediklerinden, dersanelere zaten motivasyonları yüksek olarak başlamaktadır. Buna ek olarak, özel dersaneler, yürüttükleri rehberlik ve ölçme değerlendirme faaliyetlerinin yardımıyla, belirli zaman aralıklarıyla öğrencilerin mevcut durumları ile hedefleri arasındaki farkı ortaya koyarak, öğrencilerin hedeflerini yenilediklerini ve böylelikle onların motivasyonunda bir süreklilik sağladıklarını belirtmektedir (“Özel Dersane Tartışmaları,” t.y.; Özer, 2006a).

Özel dersanelerde verilen eğitimin daha etkili olmasında öğretmenlerin de büyük bir rolü olduğu belirtilmektedir. Öğrenci motivasyonunun yüksek olmasının ve öğrencilerin öğrenmeye istekli olmalarının öğretmenleri de motive ettiği ve onların performansını olumlu etkilediği ifade edilmektedir (Kılıcı, t.y.). Dahası, özel dersanelerin hesap-verebilirlik ilkesine bağlı olarak işletilmeleri, yani başarısızlığın öğrenci kaybına yol açması ihtimali her zaman gündemlerinde olduğundan, hem yöneticilerin hem de öğretmenlerin başarılı olmak için büyük gayret ve özveri ile çalıştıkları ifade edilmektedir. Ayrıca, öğretmen maaşlarının performansa bağlı olarak şekillenmesi ve öğretmenlerin sürekli olarak öğrencilerin değerlendirmesine tabi olmaları, onları daha iyi performans sergilemeleri ve öğrencilerine karşı daha ilgili olmaları noktasında motive etmektedir (Temel, 2002).

Eğitim-öğretime bakan yönüyle özel dersaneler ile ilgili en çok tartışılan konu özel dersanelerin okullarda verilen eğitimi olumsuz yönde etkilediği ve özel dersanelerin okulun yerini almaya başladığı iddialarıdır ("Dersaneler Okulların," 2010; TED, 2010). Sınavlara odaklanan öğrencilerin dersaneleri sınavlarda başarılı olmanın en önemli anahtarı olarak algılaması ve ayrıca, sınav sorularının okullarda işlenen müfredatın tamamını kapsamaması, genel olarak öğrencilerin okullarda verilen eğitimi önemsememesine sebebiyet vermektedir (Baloğlu, 1995). Özellikle, sınavların yaklaştığı dönemlerde öğrencilerin rapor olarak okula gitmediği ve evinde/dersanede sınava hazırlandığı veya okuldaki sosyal ve rehberlik etkinliklere, sanatsal ve sportif faaliyetleri içeren derslere veya kulüp çalışmalarına katılmadığı veya bu derslerde sınavlara hazırlandığı bilinen sorunlardandır.

Bu konuda, özel dersaneler, öğrencilerin okula gitmemesini özendirerek bir çabalarının olmadığını, bu durumun sınavların ve farklı nedenlerden ötürü sınavlara atfedilen önemin neticesinde ortaya çıktığını ifade etmektedirler (Özer, 2006b). Ayrıca, öğrencilerin temel derslerde bile başarısız olmalarına rağmen devlet okullarında bir üst sınıfa geçebilmeleri ve hiçbir zorlayıcılıkla karşılaşmamaları da okulun öğrencinin gözündeki saygınlığını yitirmesine yol açmaktadır (Gür ve Çelik, 2009). Bir de, yukarıda bahsedildiği gibi bilgi ağırlıklı ÖYS'nin 1999 yılında kaldırılması ve üniversite giriş sınavının, daha ziyade bir genel yetenek testine dönüştürülerek sadece lise birinci sınıf müfredatını kapsaması öğrencilerin lise ikinci ve üçüncü sınıf müfredatlarını, yani okulu, hiçe saymalarına neden olmuştur (YÖK, 2007).

Özel dersanelere karşı çıkanlar ayrıca dersanelerin öğrencilere yeni bilgi kazandırmadığını, daha çok tekrara, bol soru çözmeye ve ezbere dayalı yöntemlerle okulda kazanılmış bilgiyi pekiştirdiğini, buna bağlı olarak dersanelerin öğrencileri ezbere teşvik ettiğini ve analiz ve sentez yeteneklerini körelttiğini iddia etmektedir (TED, 2005). Özel dersaneler, özel dersanelerde okul müfredatının pekiştirilmesinin özel dersanelerin paralel bir eğitim sistemi gibi görülmesine sebebiyet verdiğini, ama aslında bu kurumların, herkese aynı imkânın sunulmadığı bir eğitim sisteminde farklılıkların telafisi rolünü üstlendiğini belirtmektedir ("Dersaneler Eğitimde," 2010; Gülan, 2010). Yani, özel dersaneler hem bir üst okula geçiş sınavında farklı kalitede eğitim alan öğrencileri eşit konuma getirmekte hem de bir üst okulun gerektirdiği eksik kalan bilgi ve becerileri öğrencilere kazandırmaktadır.

Ekonomik Etkileri

Özel dersanelere karşı çıkanların dersaneliliğin ekonomik boyutu ile ilgili önemli iddialarından birisi kayıt dışılıktır ("Paralar Dersanelere," 2010). Dersaneler eğitimin yanında mali açıdan da müfettişler tarafından sıklıkla denetlemeye tabi tutulmaktadır. Ancak dersaneliliğin tüm bu denetlemelere tabi olmasına rağmen sistemin boşluklarından yararlanmadığı söylenemez. Bazı dersanelerin kaçak yollarla çalıştırıldığı ve dolayısıyla kayıt dışı ekonomi oluşturduğu bilinmektedir. Özellikle

Eğitim-öğretime bakan yönüyle özel dersaneler ile ilgili en çok tartışılan konu özel dersanelerin okullarda verilen eğitimi olumsuz yönde etkilediği ve özel dersanelerin okulun yerini almaya başladığı iddialarıdır

Diğer sektörlerde olduğu gibi dershanecilikte de vergi yükünün fazla olmasının kayıt dışılığın en önemli sebebi olarak görülmektedir.

bazı büro tipi dershanelerin kayıt dışı bir ekonomi oluşturduğu iddia edilmektedir ("Her Yedi," 2010). Bu kayıt dışılık, dersane açılışının ve kapatılışının MEB tarafından belirli standartlara kavuşturulması ve belli esaslara bağlanması sonucu önemli ölçüde önlenirse bile halen devam eden bir sorundur. Dershaneciler, kayıt dışı dershanelerin, mali açıdan ve prestij olarak kendilerine zarar verdiğini düşünmekte ve kendileri de rahatsız olmaktadır. Diğer taraftan, kayıt dışılığın sadece dershaneciliğe ait bir sorun olmadığını ve bütün denetimlere rağmen genel olarak hemen her sektörde kayıt dışılık yaşandığını ifade etmektedir (Kılıcı, t.y.). Diğer sektörlerde olduğu gibi dershanecilikte de vergi yükünün fazla olması kayıt dışılığın en önemli sebebi olarak görülmektedir.

Dershaneciliğin ekonomik boyutu ile ilgili bir diğer önemli tartışma ise özel dershanelere ödenen para ile ilgilidir. Özel dershanelere harcanan paranın yükseköğretime ayrılan bütçeyi dahi geçerek ciddi boyutlara ulaştığı, bu paranın -paralel bir eğitim sistemi oluşturan- dershanelere harcanmasının kaynak israfına yol açtığı, bu paranın milli eğitime kanalize edilmesi durumunda ise, milli eğitimde yaşanan kalite sorununun ve yüksek öğretimde yaşanan arz sorununun çözüleceği iddia edilmektedir (TED, 2006). Oysa devlet okulları ücretsiz eğitim vermekle yükümlü olduklarından, söz konusu paranın kamu okullarına nasıl ve hangi amaçlarla kanalize edileceği ve bu sürecin nasıl yönetileceği ve bundan ne tür sonuçlar alınacağı belirsizdir (Kılıcı, t.y.). Dahası, bugün dershanelere yapılan harcamayı, başka bir yere yönlendirmek önerisi, uygulanabilir bir yol haritası olmaktan ziyade, bir tür temenni ifadesidir. Kaldı ki milyonlarca insanın tercihini bir kalemde değiştirmek, ancak yasaklayıcı bir rejimde söz konusu olabilir.

Ayrıca, dershanelerin ve sınavlara hazırlık eksenli yayıncıların yarattığı istihdam düşüldüğünde, ekonomik sistemin bu konudaki ani bir müdahaleyi kaldıramayacağı açıktır. Bugün itibarıyla dershanelerde yaklaşık 60 bin civarında öğretmen çalışmaktadır. Yöneticiler, sekreteryaya hizmetlileri ve diğer hizmetliler de bu rakama dâhil edildiğinde, dershanelerin ciddi boyutlarda istihdam yarattığı bilinmektedir. Özel dershaneciler, özellikle fen-edebiyat fakültesi mezunlarının sayıca fazla olduğu günümüzde, matematik, Türkçe, fizik, kimya, biyoloji, tarih, coğrafya ve felsefe gibi alanlardan mezun bireylerin, öğretmen olarak çalışmalarına imkân vererek istihdam olanağı oluşturduklarını ifade etmektedir. Bütün bunlara bağlı olarak, dershanelerin kapatılması durumunda milyarlarca liralık yatırımın boşa gideceği ve birçok dersane çalışanın işsiz kalacağı ileri sürülmektedir (Kılıcı, t.y.; Özer, t.y.).

ÖZEL DERSHANELERİN ÖZEL OKULA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Özel dershaneler ile ilgili son birkaç yıldır tartışılan önemli bir konu, özel dershanelerin özel okula dönüştürülmesi yönündeki öneridir. Dokuzuncu Kalkınma Planında ve Milli Eğitim Bakanlığı Stratejik Planında ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesi yönünde hedefler ortaya konulmuştur. Kalkınma Planında, eğitim sisteminin sınav odaklı bir yapıda olması nedeniyle eğitimden beklenen amaçlara ulaşamadığına, sınavlara hazırlıkta önemli harcamalar yapıldığından eğitime ayrılan kaynakların verimsiz kullanıldığına, sınav odaklı eğitim sisteminin

öğrenci ve ailelerinde mali, sosyal ve psikolojik sorunlara yol açtığına vurgu yapılmış ve eğitim sisteminin sınav odaklı yapıdan kurtarılması yönünde görüş belirtilmiştir. Bu durumla bağlantılı olarak, ortaöğretim ve yükseköğretime hazırlık dershanelerinin özel okullara dönüştürülmesine yönelik teşvikler sağlanacağı belirtilmiştir (DPT, 2006). Özel dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi önerisi Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nün temel eğitim ulusal raporunda da yapılmıştır (OECD, 2007).

En son 2010 yılında yayınlanan MEB Strateji Planında, yükseköğretim arzının ve mesleki eğitime yönelimin yetersiz olmasının eğitim sisteminde sınavları ön plana çıkaran faktörler olduğu ve son dönemde yapılan eğitim reformlarıyla birlikte bu olumsuzlukların zamanla giderileceği belirtilmiştir (MEB, 2010). Buna bağlı olarak planda dershanelere talebin azalacağı ima edilmiş ve dershane kurucularının geleceğe dönük yatırım planlarının özel okullara yönlendirilmesinin sağlanacağı belirtilmiştir. Bu yönlendirmenin sağlıklı gerçekleşmesi için içerisinde dershanelerin okula dönüşümüyle ilgili teşvikleri (arsa tahsisi, vergi muafiyeti vb.) içeren yeni mevzuat geliştirileceği ve bu doğrultuda 2014 yılı sonuna kadar özel dershanelerin %70'inin özel okula dönüştürülmesinin sağlanacağı belirtilmiştir.

Bütün bu saydığımız hedef ve planların, ne derece gerçekleştirilebileceği üzerinde ciddi kuşku bulunmaktadır. Bu hedef ve planlar, dershanelerin mevcut sistemdeki işlevi yeterince analiz edilmeden biraz aceleci bir tavırla yazılmış gibidir. Öncelikle, dershaneler ve özel okullar, mevcut sistemde farklı amaç ve işlevlere hizmet eden kurumlardır; birinin ötekini yerini doldurması düşünülemez. Özel okulda okuyan öğrencilerin bir kısmının aynı zamanda özel dershaneye devam etmesi bu farklılığa işaret etmektedir.

Ayrıca, özel dershaneler ile özel okullar mevzuat açısından da farklılık arz etmektedir ("Dershaneleri Kaldırmak," 2010). En önemli farklılık ise binalarda aranan özel şartlarla ilgilidir. Özel okullarda aranan bahçe şartını ya da müstakil bina şartını sağlayacak nitelikte dershane neredeyse hiç yoktur. Yine mevzuatta özel okul binalarının 100 metre yakınında eğlence yeri olmaması gerekirken, özel dershanelerin eğlence yerleri ile aynı binada bulunmaması yeterli görülmektedir. Müstakil binada faaliyet gösterse bile özel dershanelerin birçoğunun yakınında mahzurlu sayılan yerler olduğu ve mevcut binalarında özel okul olarak faaliyet göstermelerinin mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Ayrıca, özel okullarda, merdiven ve koridor genişliği ile teneffüs salonu belirli bir standarda bağlanmışken özel dershanelerde "yeterli genişlikte" denilerek bu alanlarla ilgili mevzuat esnek bırakılmıştır. Özel dershane sahipleri bu esnekliğe bağlı olarak kiralanan veya satın alınan özel dershane binalarının çoğunda özel okullarda aranan şartların sonradan sağlanmasının mümkün olmadığını savunmaktadır. Kaldı ki bu şartları sağlayan dershaneler olsa bile, bu dershanelerin mevcut binalarında özel okula dönüştürülmesi durumunda, gösterişli binalarda eğitim yapan özel okullarla rekabet etmesinin mümkün olmayacağı belirtilmektedir.

Özel dershaneler ve özel okullar, mevcut sistemde farklı amaç ve işlevlere hizmet eden kurumlardır; birinin ötekini yerini doldurması düşünülemez.

Özel ders ve dershaneciliğin çok yaygın olduğu ülkelerin en belirgin ortak özelliği, eğitimin kademeleri arasındaki geçişlerde rekabete dayalı sınav sistemlerinin olmasıdır.

Ayrıca, özel dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi, ne veli açısından ne de dershaneciler açısından ekonomik değildir. Dershane ücretleri özel okullara göre düşük olduğu için, hem çok sayıda veli çocuğunu dershaneye gönderebilmekte hem de bu yolla dershaneciler kar edebilmektedir. Özel okullar ücretli öğrenci bulmakta zorlanmaktadır; dolayısıyla özel okul sayılarının artırılması zordur ("Dershaneler Eğitsel," 2010). Dolayısıyla, mevcut durumda özel okullarda öğrenci talebinde yaşanan sıkıntılar ortadayken, özel dershanelere bina, arsa, vergi muafiyeti gibi teşviklerin verilmesi, özel dershane sahiplerini harekete geçirmeyecektir ("Dershaneler Eğitimde," 2010; "Dershaneleri Kaldırmak," 2010). Ayrıca, özel dershanelere duyulan talep azaltılmadan, mevcut dershanelerin özel okula dönüştürülmesi, kayıt dışı özel ders etkinliğini tetikleyecektir ("Dershaneleri Kaldırmak," 2010).

DÜNYADA ÖZEL DERS VE DERSHANECİLİK: GÜNEY KORE ÖRNEĞİ

Özel dershanelerin ülkemizdeki konumunu daha iyi analiz edebilmek için bu konudaki uluslararası gelişmelerin de göz önünde bulundurulması sağlıklı olacaktır. Özel dershanelerin sadece ülkemize özgü bir yapılanma olmadığı bilinmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde, yönetim şekli ve isimlendirilişleri farklı ancak fonksiyonları itibarıyla ülkemizdeki özel dershanelerle benzer yapılanmalar vardır. Ayrıca, bazı ülkelerde dershanecilik gibi kurumsal yapılanmalar yaygın olmadığı halde bire-bir veya grup halinde, özel ders alan öğrenci yüzdesi oldukça yüksektir. Dolayısıyla uluslararası literatür göz önünde bulundurulurken özel ders ve dershanecilik kavramlarının birlikte incelenmesi daha sağlıklı olacaktır.

Özel ders ve dershanecilik, başta Güney Kore, Hong Kong, Japonya ve Tayvan gibi Uzakdoğu ülkeleri olmak üzere birçok ülkede yaygın olarak kullanılan ve "gölge eğitim" sistemi olarak tabir edilen bir eğitim sektörüdür (Bray, 2007; Lee, Park ve Lee, 2009). Bu sektörün yaygınlaşmasına sebebiyet veren faktörler, ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Ancak özel ders ve dershaneciliğin çok yaygın olduğu ülkelerin en belirgin ortak özelliği, eğitimin kademeleri arasındaki geçişlerde rekabete dayalı sınav sistemlerinin olmasıdır (Tansel ve Bircan, 2006). Örneğin, Türkiye'de olduğu gibi Güney Kore, Hong Kong, Yunanistan ve Japonya gibi üniversiteye girişin merkezi sınavlarla yapıldığı ülkelerde özel ders veren kurumlar oldukça yaygın bir şekilde faaliyet göstermektedir. Aslında özel ders ve dershaneciliğe olan talebin nedeni rekabeti artıran sınavlar gibi gözükse bile, sınavların olduğu bu ülkelerin en büyük ortak özelliği eğitim sistemlerinin hiyerarşik bir yapıya sahip olmasıdır. Yani, eğitimin hemen her kademesinde okullar kalite bakımından ciddi farklılık göstermekte, öğrenciler de en kaliteli olana erişebilmek için birbirleriyle yarışmaktadır.

Ayrıca, kişilerin eğitim seviyesi ile gelir düzeyleri arasında çok sıkı ilişkinin olduğu ülkelerde geçiş sınavlarındaki rekabet ve buna bağlı olarak özel ders ve dershaneciliğe yönelim daha da artmaktadır (Bray, 2003). Zira özel ders ve dershaneler, daha üst kademede eğitime erişim için son derece rasyonel bir yatırım aracı olarak görülmektedir.

Örneğin, Hong Kong ve Singapur'da üniversite mezununun maaşı lise mezununun maaşından 6 kat daha fazladır. Bu fark üniversiteye girişte rekabeti artırmakta, dolayısıyla da farklı yollardan özel ders eğilimini üst düzeyde tutmaktadır (Lee, Park ve Lee, 2009).

Bu faktörlere ek olarak bazı kültürel ve ekonomik faktörlerin de özel ders ve dershanecilikle yakından ilişkisi olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin, özel ders ve dershaneciliğin Japonya, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan gibi Doğu Asya ülkelerinde daha yaygın olması, rekabeti tetikleyen çaba ve gayretin, başarının sırrı olduğunu vurgulayan Konfüçyanizm geleneğiyle açıklanmaktadır (Bray, 2003). Yine, özel ders alan veya dershanelere katılan öğrenci ve ailelerinin katılmayan öğrenci ve aileler üzerinde oluşturduğu baskının özel ders ve dershaneciliği canlı tuttuğu vurgulanmaktadır (Lee, Park ve Lee, 2009).

Özel ders ve dershaneciliğin yaygınlaşması eğitim sistemlerindeki yozlaşma ile de ilişkilendirilmektedir. Biswal (1999) ve Nath (2008) geliştirmekte olan ülkelerde öğretmen maaşlarının aynı statüdeki diğer mesleklerle kıyaslanamayacak derecede düşük olması nedeniyle devlet okullarında çalışan öğretmenlerin, ek gelir elde etmek için öğrencilerine okul zamanı dışında özel ders verdiklerini belirtmiştir. Bu durumda öğrenci ve velilerin özel ders alma ihtiyacı iki farklı biçimde açıklanmaktadır. Birincisi, okullarda verilen eğitim etkili bir biçimde kontrol edilemediğinden öğretmenler okullarda bilinçli olarak kötü eğitim vermektedir. İkincisi, sınıfların kalabalık olması nedeniyle öğretmenler istese bile kaliteli eğitim verememektedir. Her iki durum da öğrenci ve velilerinde okul dışında özel ders alma ihtiyacı doğurmaktadır (Biswal, 2009; Nath, 2008). Ayrıca, öğrencinin bir üst sınıfa geçişi sınıf öğretmeninin inisiyatifine bağlı olduğundan, öğrenci ve ailenin üzerinde sınıf öğretmeninden özel ders almaları yönünde bir baskı oluşmaktadır. Bangladeş, Kenya ve Kamboçya gibi ülkelerde özel derse duyulan talebin bu nedenlere bağlı olarak arttığı vurgulanmaktadır (Bray, 2003; Dawson, 2010).

Özel ders ve dershaneciliğin en yaygın olarak kullanıldığı ülkeler uzak doğu ülkeleridir. Güney Kore Ulusal İstatistik Kurumu'nun 2007 yılı verilerine göre Güney Kore'de farklı yollardan özel derslere katılım oranı ilkökul düzeyinde %88, ortaokul düzeyinde %74, lise düzeyinde ise %55 civarlarındadır (Lee, Park ve Lee, 2009). Hong Kong Nüfus Sayım ve İstatistikleri Birimi'nin 2004-2005 yılı verilerine göre, Hong Kong'da ilköğretim birinci kademe (1-6. sınıflar) özel derse katılım oranı %36, ortaöğretim üst kademe (12 ve 13. sınıflar) ise %48'dir (Kwok, 2010). Japonya Milli Eğitim Kültür ve Teknoloji Bakanlığı verilerine göre, Japonya'da ilkökul düzeyinde özel derse katılım oranı 1985 yılında %16,5 iken 2007 yılında bu oran %25,9'a yükselmiş; ortaokul düzeyindeyse %44,5'ten %53,5'e yükselmiştir (Dawson, 2010).

Ancak özel ders ve dershaneciliğin son zamanlarda Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri de dâhil birçok ülkede yaygınlaşmaya başladığı bilinmektedir. 2006 yılı PISA çalışması anket sonuçlarına göre, çalışmaya katılan 57 ülkeden 37'sinde fen bilimleri dersleri için, 42'sinde ise matematik dersleri için özel ders alma oranı %40'ın üzerinde çıkmıştır. OECD ortalaması ise fen bilimleri için %34, matematik için %46,6 olarak tespit edil-

Özel ders ve dershaneciliğin en yaygın olarak kullanıldığı ülkeler, Güney Kore, Hong Kong, Japonya ve Tayvan gibi uzak doğu ülkeleridir.

Güney Kore modern eğitim tarihi, kademeler arası geçiş sınavlarına ve bu sınavların bir getirisi olarak kabul edilen özel ders ve dershaneciliğe karşı verilen mücadelelerle doludur.

miştir (Lee, Park ve Lee, 2009). Eğitim sisteminin boyutu göz önünde bulundurulduğunda, Güney Kore özel ders ve dershaneciliğin en yaygın olduğu ülke olarak kabul edilmektedir (Dawson, 2010). 2003 yılı verilerine göre Güney Kore’de özel ders için yaklaşık 12,4 milyar dolar harcanmıştır ki, bu meblağ devletin o yıl eğitime ayırdığı toplam bütçenin %56’sına denk gelmektedir (Lee, 2005). Özel ders ve dershaneciliğe duyulan talebi başka bir açıdan ele alacak olursak, Güney Kore’de ortaokul ve lise düzeyindeki öğrencilerin ailelerinin gelirlerinin yaklaşık %30’unu özel ders için harcadığı belirtilmektedir (Lee, 2005).

Şunu ifade etmek gerekir ki, Güney Kore’de dershanelerin yaygın olması, bu sistemde yetişen öğrencilerin başarısız olduğu anlamına gelmez. Aksine, Güney Kore, TIMSS (Uluslararası Matematik ve Fen Eğilimleri Araştırması) ve OECD tarafından yapılan PISA (Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı) gibi uluslararası araştırmalarda en iyi performans sergileyen ülkelerden birisidir. Örneğin, son yapılan ve okuma becerilerine yoğunlaşan PISA 2009 çalışmasında okuma becerileri alanında Güney Kore ikinci sırada yer almıştır (OECD, 2010).

Güney Kore’yi özel ders ve dershaneciliğin yaygın olduğu Japonya gibi diğer ülkelerden farklı kılan tarafı, Güney Kore modern eğitim tarihinin, kademeler arası geçiş sınavlarına ve bu sınavların bir getirisi olarak kabul edilen özel ders ve dershaneciliğe karşı verilen mücadelelerle dolu olmasıdır. Japonya, eğitime bakan yönü ile özel ders ve dershaneciliğe karşı her hangi bir kısıtlamaya gitmezken, Güney Kore devleti özel ders ve dershanelere olan yoğun talebi kontrol altına almak ve azaltmak için özel dersin yasaklanmasına kadar uzanan farklı politikalar uygulamıştır. Ancak bu politikaların özel ders ve dershanecilik sektörü üzerinde uzun vadede fazla bir etkisi olmamış, hatta bazıları ters tepmiştir (Lee, Lee ve Jang, 2010). Ülkemize yönelik bazı dersler elde edilebilmesi için Güney Kore tarafından izlenen bu politikaların kısa bir değerlendirmesi faydalı olacaktır.

Özel ders ve dershaneler, Güney Kore’de ilköğretimin zorunlu hale getirildiği 1950’li yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır. O dönemde, ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi ve ilköğretim çağı nüfusundaki artış ile birlikte, ortaokul ve liseye devam etmek isteyen öğrenci sayısı ciddi boyutlarda artış göstermiş; talebi karşılayamayan sınırlı sayıdaki ortaokul ve lise, öğrencilerini kendi yaptıkları sınavlarla seçmeye başlamıştır. O dönemde kalite açısından okullar arasında sınav sonuçlarına dayalı bir farklılaşma ortaya çıkmış ve kaliteli okullara kabul alma isteğine bağlı olarak birebir özel derse duyulan talep giderek artmaya başlamıştır. Güney Kore Milli Eğitim Bakanlığı, sınavlar nedeniyle oluşan okullar arasındaki farklılaşmayı, sınavların ve özel ders alma ihtiyacının, öğrenciler ve aileleri üzerinde oluşturduğu maddi/manevi baskıyı ortadan kaldırmak için sırasıyla 1968 yılında ortaokula giriş, 1973 yılında ise liseye giriş sınavlarını kaldırmış ve öğrenciler okullara rastgele yerleştirilmeye başlanmıştır (Dawson, 2010; Lee, Lee ve Jang, 2010).

Her iki politika da özel derse duyulan yoğun talebin ana nedeni olarak sınavları ve sınavlar neticesinde okullar arasında kalite bakımından oluşan farklılaşmayı göstermiş,

sınavlar ve okullar arasındaki farklılıklar kaldırılırsa bu talebin azalacağını varsaymıştır (Lee, Lee ve Jang, 2010). Politikalar uygulamaya geçirildikten sonra, kısa süreliğine ailelerin özel ders talebi azalmış fakat uzun vadede talepte artış devam etmiştir. Dolayısıyla bu politikaların ne derece başarılı olduğu, Güney Kore’de tartışma konusu olmuştur. Hatta sınıfların heterojen yapıya büründürülmesinin genel olarak eğitimi olumsuz etkilediği ve yetenek guruplarının oluşturulduğu özel ders veren kurumlara yönelimi daha fazla tetiklediği gerekçesi ile eleştiri konusu olmuştur (Dawson, 2010). Ayrıca, öğrencilerin okullara rastgele yerleştirilmesi ailelerin okul tercih (*school-choice*) hakkını göz ardı ettiği ve özel okullara olan talebi artırdığı gerekçesiyle ciddi eleştiri almıştır (Lee, Lee ve Jang, 2010).

Tıpkı ülkemizde olduğu gibi 1970’li yıllarda Güney Kore’de üniversiteye girişte darboğaz yaşanmaya başlamış, buna bağlı olarak her üniversitenin kendi bünyesinde gerçekleştirdiği giriş sınavlarının önemi artmıştır. Öğrenciler ve ailelerinde zamanla, özel ders almadan üniversiteye girişin mümkün olmadığı düşüncesi hâkim olmaya başlamış ve özel derse duyulan talep ciddi boyutlara ulaşmıştır (Lee, Park ve Lee, 2009). Ciddi bir sosyal problem haline dönüşen bu durumu tamamen ortadan kaldırma hedefiyle, dönemin ihtilal hükümeti 1980 yılında gerçekleştirilen bir reform kapsamında öğrenci ve öğretmenlere özel ders alıp vermeyi yasaklamıştır. Aynı reformla üniversitelerin kendi bünyelerinde yaptıkları giriş sınavlarını kaldırıp yerine merkezi sınav getirilmiş, girişte sınav puanına ek olarak ortaöğretim başarı notu kullanılmaya başlanmış ve üniversitelerin kontenjanları artırılmıştır. Ayrıca, düşük ücretli özel ders veren ulusal bir eğitim kanalı kurulmuştur. Ne var ki, özel ders ve dershaneciliği yasaklamak suretiyle kökten ortadan kaldırmayı amaçlayan bu reform da istenilen neticeyi vermemiş; özel ders ve dershanecilik sektörü el altından kaçak yollarla artarak yürütülmeye devam etmiştir. Ayrıca devreye risk faktörü girdiği için özel ders fiyatlarında ciddi artış yaşanmıştır (Lee, Lee ve Jang, 2010). Zaten Anayasa Mahkemesi 2000 yılında, 1980 yılında getirilen bu yasağı, insanların eğitim hakkını engellediği gerekçesiyle kaldırmıştır.

Özel ders ve özel ders veren kurumları bazı kısıtlayıcı tedbirler ve yasaklar içeren politikalarla kontrol altına almayı hedefleyen Güney Kore hükümeti bunda başarılı olmayınca, 1990’lı yıllardan itibaren özel ders ve özel ders veren kurumları tamamen kontrol altına almanın mümkün olmayacağı varsayımıyla hareket etmeye başlamıştır. Bu bağlamda yürütülen politikalar ise, özel derse duyulan yoğun talebin milli eğitim tarafından sunulan eğitimin kalitesinin genel olarak düşük olmasından kaynaklandığı varsayımı üzerine inşa edilmiştir (Lee, Lee ve Jang, 2010). Dolayısıyla, bu süreçte öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azaltılması, öğretmenlere performans değerlendirmesi uygulanması, öğrencilerin okul içinde başarı düzeylerine göre gruplandırılmaları, ölçme-değerlendirme metodlarının çeşitlendirilmesi ve ortaöğretim başarı notunun üniversiteye girişte etkisinin artırılması gibi milli eğitimin kalitesini iyileştirmeye yönelik politikalar izlenmiştir. Güney Kore’de milli eğitim sistemini iyileştirmeye yönelik izlenen ve günümüze kadar devam eden bu tür politikaların eğitim sistemi üzerinde ne derece iyileştirmeler yaptığı bilinmemekle birlikte, özel derse duyulan talep azalmamıştır (Lee, Lee ve Jang, 2010).

1980 yılında
ihtilal hükümeti
tarafından
gerçekleştirilen bir
reform kapsamında
Güney Kore’de
özel ders ve
dershanecilik
yasaklanmıştır.

Güney Kore hükümeti tarafından özel ders ve dershaneciliği ortadan kaldırmak için gerçekleştirilen sayısız girişime rağmen, özel ders ve dershanecilik ülkede önemli bir sektör olarak varlığını devam ettirmektedir.

Son yıllarda Güney Kore hükümeti artan özel ders fiyatlarının ailelere getirdiği maddi külfeti azaltmaya ve özel ders sektörünün sebep olduğu fırsat eşitsizliğini gidermeye yönelik yeni bir takım tedbirler üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle 2004 sonrasında özel derse alternatif olarak, başta özel ders alamayan alt gelir grubuna ait öğrenciler olmak üzere tüm öğrencilere okullarda düşük ücretli okul-sonrası dersler verilmeye başlanmıştır. Bu derslerin özellikle kırsal kesimlerde olumlu etkileri gözlemlenmiş ancak bazı kesimler bu uygulamayı özel dersin resmi okullarda teşviki olarak gördüğünden eleştirmiştir (Dawson, 2010).

Genel olarak denilebilir ki, Güney Kore hükümeti tarafından özel ders ve dershaneciliği ortadan kaldırmak ya da en azından kısıtlamak için gerçekleştirilen bunca girişimlere rağmen özel ders ve dershanecilik önemli bir sektör olarak Güney Kore’de varlığını devam ettirmektedir. Özel derse duyulan talep ve özel ders fiyatlarındaki artış halen devam etmektedir. Özel ders veren kurumların sayısı 1980 yılında 381 iken, 2007 yılında 31.000’e yükselmiştir (Dawson, 2010). Dolayısıyla bu girişimlerin ne derece başarılı olduğu kuşkuludur. Hatta özel ders ve dershaneciliği kontrol altına almak için gerçekleştirilen girişimlerin birçoğunun tersine etki yarattığı veya başka problemlere yol açtığı düşünülmektedir (Lee, Lee ve Jang, 2010).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumhuriyetin ilk yıllarında daha çok yetişkinlere yönelik yetiştirme kursları olarak faaliyet gösteren özel dershaneler 1960’lı yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve sınavlara hazırlık kurumlarına dönüşmüşlerdir. Farklı dönemlerde özel dershanelere duyulan talebi azaltmak için eğitim sisteminde ve kademeler arası geçiş sınav sistemlerinde farklı değişikliklere gidilmiştir. Ancak özel dershaneler varlıklarını güçlenerek sürdürmüşlerdir. Bugün ülkemizde yaklaşık 1,2 milyon öğrenci sayısı 4200 civarında olan özel dershanelere devam etmektedir.

Ülkemizde özel dershanelerin büyük çoğunluğu sınavlara hazırlık işlevi gördüğünden, özel dershanelere olan talep genellikle sınavlar üzerinden tartışılmakta ve açıklanmaktadır. Ancak, sınavları özel dershanelere duyulan talebin tek nedeni olarak görmek doğru değildir. Ülkemizde öğrencilerin ve ailelerinin özel dershanelere yönelimleri oldukça karmaşık ve birbiri ile ilintili faktörlere bağlıdır. Bu faktörler kolektif bir biçimde dershanelere yönelimi artırmaktadır. Zaten, Güney Kore örneğinde olduğu gibi, tek başına geçiş sınavlarının kaldırılması özel ders ve dershaneciliğe olan eğilimi uzun vadede azaltmamıştır.

Özel dershaneler ile ilgili tartışmalar ve özel dershanelerin sosyal, pedagojik ve ekonomik etkileri dikkatli bir şekilde tahlil edildiğinde, özel dershanelerin öncelikli olarak eğitim sistemindeki bazı olumsuzluklara istinaden *bir sonuç* olarak ortaya çıktığı ancak zamanla sistemi bazı açılardan olumsuz yönde etkiler hale geldikleri gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, bir tarafta çoğunluğunu özel dershanecilerin oluşturduğu dersane

savunucuları, özel dershanelerin milli eğitim sistemi içerisindeki bazı yapısal sorunların neden olduğu önemli bir boşluğu doldurduğunu ileri sürerek kendi varlıklarını meşru bulmakta; diğer taraftaysa daha çok elit bir tabakaya hitap eden özel okulların başını çektiği dershane karşıtları, dershanelerin özelde öğrencilerin hayatını genelde ise eğitimi olumsuz yönde etkilediğini ileri sürerek dershanelerin kapatılması gerektiğini savunmaktadır.

Şu bir gerçek ki, günümüzde özel dershanelerin açılmasına ve yaygınlaşmasına sebebiyet veren faktörler halen geçerliliğini korumaktadır. Özellikle, okullarımızda alt yapı, donanım ve insan kaynakları bakımından bölgelere, illere ve hatta il içerisindeki yerleşim yerlerine göre ciddi farklılıklar mevcuttur. Bu durum, öğrenciler ve aileleri bu durumu telafi etmek için özel dershaneleri tercih etmekle baş başa bırakmaktadır. Sonuçta, çocuklarını her yıl sözcügelimi 10 bin liranın üzerinde bir ücret ödeyerek bir özel okula gönderen aile ile çocuğunu eğitim kalitesi özel okulların çok altında olan vasat bir devlet okuluna gönderen ve ardından birkaç yıllığına dershaneye gönderen ailenin hedefi ana hatlarıyla aynıdır: *çocuklarına iyi bir gelecek sunabilmek*. Bu durumda, sadece anaokuluna 25 bin lira para vererek ve çocuğunu lise son sınıfa kadar toplamda 100 bin liranın üzerinde para harcayarak, kaliteli bir okulda yükseköğretime (ve hayata) hazırlayan bir ailenin yaptığı tercih ne kadar rasyonelse, çocuğuna bu imkânı sunacak maddi güce sahip olmayan bir ailenin, çocuğunu yıllığı 3-4 bin lira karşılığında bir veya daha fazla yıllığına dershaneye göndermesi de en az o kadar rasyoneldir.

Diğer taraftan, özel dershanelere sadece dezavantajlı öğrenciler değil kaliteli eğitim veren ve seçerek öğrenci alan fen lisesi, sosyal bilimler lisesi ya da özel ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrenciler de gitmektedir. Dolayısıyla özel dershanelerin varlıklarını sadece eğitim sistemimizde yaşanan nitelik sorunu üzerinden meşrulaştırma girişimi yanlıştır. Genel olarak her tür öğrencinin dershanelere yönelmesinde dershanelerin ürettiği pozitif değerlere bağlı olarak elde ettiği toplumsal saygınlığın, velilerin ve öğrencilerin birbirleri üzerinde oluşturduğu dolaylı ve gizli baskının yeri olmakla birlikte, dershanelerin dolaylı olarak piyasaya sürdüğü ihtiyaç söylemlerinin de etkisi vardır.

Bütün bu değerlendirmelere bağlı olarak özel dershanelerle ilgili yürütülecek politikalara yön vermesi açısından aşağıdaki öneriler göz önünde bulundurulabilir:

- Dershaneler kaldırılmalı mı kaldırılmamalı mı tartışmasının mevcut durumu anlama ve yönlendirme açısından bir anlamı yoktur. Dershaneler cari eğitim sisteminin bir parçasıdır; doğrudan veya dolaylı olarak milli eğitim politikalarından ve özellikle merkezi sınavlarda yapılan değişikliklerden etkilenmektedir. Dolayısıyla, sadece dershaneleri hedef alan politikalar geliştirilmesi sakıncalıdır. Dershanelerin doğmasına ve gelişmesine sebebiyet veren faktörler –özellikle eğitim sistemindeki temel sorunlar ve eksiklikler– ile dershanelerin eğitimin her kademesinde sebep olduğu olumsuzluklar ortak değerlendirilmelidir.

Özel dershanelerin açılmasına ve yaygınlaşmasına sebebiyet veren faktörler günümüzde halen geçerliliğini korumaktadır.

- Dershanelerin doğmasına ve yaygınlaşmasına sebebiyet veren faktörler ve eğitim sistemindeki aksaklıklar çözüme kavuşturulmadan dershanelerin kaldırılmasına yönelik atılacak adımlar okullardaki kaliteyi arttırmayacağı gibi, Güney Kore örneğinde olduğu gibi özel dershanelerin yer altına çekilmesine ve sadece elit tabakanın alabildiği daha pahalı bir eğitim modeline dönüşmesine sebebiyet verebilir. Dolayısıyla, doğrudan dershanelere müdahale etmek yerine öncelikli olarak eğitim sistemindeki dershanelere yönelimi artıran aksaklıklar giderilmelidir.
- Dershanelerin özel okullara dönüştürülmesi önerisi, şu an için uygulanabilir ve gerçekçi bir plandan yoksundur. Zaten özel okullara giden öğrencilerin de ayrıca dershaneye devam etmesi, dershanelerin özel okullardan farklı bir işlev gördüğünün en önemli göstergesidir. Kaldı ki, dersane, özel okullara kıyasla, ailelerin çoğunluğu için hâlâ daha ekonomik bir tercihtir.
- Hükümetin üniversite sayısını artırması ile birlikte YÖK'ün kontenjanları artırması, yükseköğretim talebinin karşılanmasında çok önemli bir işlev görmüştür ve yükseköğretime giriş üzerindeki baskıyı şimdiden rahatlatmaya başlamıştır. Yükseköğretim arzındaki bu büyümenin sürdürülmesi gerekir. Bu büyüme doğal olarak, okul dışı kaynaklara olan bağımlılığı azaltacaktır.
- Yükseköğretime geçişte öğrencilerin sadece üniversiteye yerleşmek için değil aynı zamanda mezunlarının istihdam edilebilirliği yüksek ve prestijli bir üniversitenin prestijli bir programına kabul almak için yarıştıkları unutulmamalı ve yükseköğretimde kurum sayılarının ve kontenjanların artırılmasının yanı sıra niteliğin de artırılmasına özen gösterilmelidir. Üniversiteler arasında kalite farkı azami ölçüde azaltılmadığı sürece, yükseköğretimde arz-talep dengesi sağlansa ve buna bağlı olarak sınavlar kaldırılrsa dahi daha kaliteliye olan talep ve buna bağlı yarış varlığını devam ettirecek ve özel dershanelere duyulan talepte ciddi azalma yaşanmayacaktır.
- Ortaöğretimde alt yapı, donanım ve insan kaynakları bakımından okullar arasındaki farklılıklar giderilmeli ve zamanla ortaöğretime geçiş sınavını önemli kılan farklı lise türleri kaldırılmalıdır. Her öğrencinin mahallesindeki liseyi tercih etmek isteyeceği bir eğitim sistemi için hedefler belirlenmelidir.
- Yükseköğretime geçişte uygulanan AOBP, başarılı okulları ödüllendirdiği başarısızları cezalandırdığı için başarılı okullara öğrenci yönelimini ve rekabeti daha da arttırmaktadır. Bu da, haliyle ortaöğretime geçiş sınavlarını önemli kılmakta ve dershanelere bağımlılığı artırmaktadır. Dolayısıyla AOBP uygulamasından vazgeçilmeli veyahut ağırlığı azaltılmalıdır.
- Okullarda verilen eğitimi öğrencilerin gözünde sadece sınavlar ve özel dershaneler değersiz kılmamaktadır. Öğrencilerin temel derslerde bile başarısız olmalarına rağmen bir üst sınıfa geçebilmeleri, hiçbir zorlayıcılıkla karşılaşmamaları da okulun öğrencinin gözündeki saygınlığını yitirmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla, ilköğretim ve ortaöğretimde sınıf geçme, okul bitirme kriterleri yeniden gözden geçirilmelidir. Aksi halde, öğrenciler okulda edinemediklerini dershanede edinmeye devam edeceklerdir.

- Artık sınavlar üniversite bittikten sonra da devam etmektedir. KPSS, üniversite mezun sayısındaki artışa bağlı olarak her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır. KPSS'ye hazırlık dershanelerinde bir artış olması ihtimaline binaen, bazı tedbirler alınmalıdır. Özellikle istihdamı artırıcı tedbirler alınırken mevcut mezun profilinin nasıl daha iyi bir şekilde istihdam edilebileceği de göz önüne alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1997). *Türk eğitim tarihi (Başlangıçtan 1917'ye)*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Baloğlu, Z. (1995). *Türkiye'de eğitim*. İstanbul: Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- Biswal, B. P. (1999). Private tutoring and public corruption: A cost-effective education system for developing countries. *Developing Economics*, 37(2), 222–240.
- Bray, M. (1999). The shadow education system: Private tutoring and its implications for planners. *Fundamentals of Educational Planning (No. 61)*. Paris: UNESCO International Institute for Educational Planning.
- Dershaneler birçok konuda okulların önüne geçti. (2010, Şubat). *Artı Eğitim*, 61, 46-47.
- Dershaneler eğitimde üst düzey ivme yakalamış kurumlardır. (2010, Şubat). *Artı Eğitim*, 61, 40-41.
- Dershaneler eğitsel birikimleri ile istihdam ve katma değer sağlıyor. (2010, Şubat). *Artı Eğitim*, 61, 34-36.
- Dershaneler kronik bir yara. (2010, Şubat). *Artı Eğitim*, 61, 55.
- Dershaneler okulların yerini almaya başladı. (20 Haziran 2010). *İstanbul*, s.8.
- Dershaneleri kaldırmak çözüm değil kargaşa yaratır. (2010, Şubat). *Artı Eğitim*, 61, 44-45.
- DPT. (2006). *Dokuzuncu kalkınma planı (2007-2013)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Duman, T. (1984). *Özel Dershaneler ve İşlevleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, V. (2010). ÖZ-DE-BİR "Dershanecilik Akademisi"dir! *ÖZ-DE-BİR Eğitim Dergisi*, 49, 12.
- Gölan, C. (2010, 3 Mayıs). Dershaneler zayıf öğrenci ile iyi öğrenci arasındaki farkı gideriyor (Görüş). *HaberTürk*, s.9.
- Günay, D. ve Gür, B. S. (2009). Dünyada üniversiteye giriş sistemleri ve ÖSS. İ. Bircan (Ed.), *Türkiye'nin 2023 Vizyonunda Üniversiteye Giriş Sistemi* içinde (ss. 234-243). Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Gür, B. S. ve Çelik, Z. (2009). *Türkiye'de millî eğitim sistemi: Yapısal sorunlar ve öneriler. (Rapor No. 1)*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Her yedi kişiden biri sınava girecek, sınavlara 5 milyar TL harcanacak. (29 Mart 2010). *Radikal*, s.4.
- Ireson, J. (2004). Private Tutoring: how prevalent and effective is it? *London Review of Education*, 2(2), 109-122.
- Kılıç, Z. (2010, 11 Nisan). Devlet okulları noter gibi (Görüş). *Sabah Pazar*, s.14.
- Kılıcı, E. (t.y.). Özel dershanelerin ortaya çıkış nedenleri ve gelişimi. Yayınlanmamış bilgi notu.

- Lee, C. J. (2005). Korean education fever and private tutoring. *KEDI Journal of Educational Policy*, 2(1), 99-107.
- Lee, C. J., Park, H. J., & Lee, H. S. (2009). Shadow education systems. G. Sykes, B. L. Schneider, & D. N. Plank (Eds.), *Handbook of educational policy research* içinde (ss. 901-919). New York: Routledge.
- MEB. (2000-2009). *Milli eğitim istatistikleri: Örgün eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2009). *Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 stratejik planı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Nuth, S. R. (2008). Private supplementary tutoring among primary students in Bangladesh. *Educational Studies*, 34 (1), 55-72.
- OECD. (2007). *Reviews of national policies for education: Basic education in Turkey*. Paris: OECD .
- OECD. (2010). *PISA 2009 results: What students know and can do*. Paris: OECD.
- Öncü, O. (2010, 7 Nisan). Eğitim çarkı. *Günlük Evrensel (Genç Hayat)*, s.3.
- Özel dersane tartışmaları. (t.y.). http://www.ozdebir.org.tr/icerik~134_ozel-dershane-tartismalari.html
- ÖZDEBİR (2009). Dünden bu güne özel dersaneler. <http://www.ozdebir.org.tr/contents/files/WEB2010/dundenbugunedersaneler02.09MY.pdf>
- Özer, B. (2006a, Ocak/Şubat/Mart). Dersanelere olan ihtiyaç. *Eğitim Bülteni*, 13, 24-29.
- Özer, B. (2006b, Ekim/Kasım/Aralık). Dersaneler neden tartışılıyor. *Eğitim Bülteni*, 16, 28-34.
- Özer, M. (t.y.). Sınavlar kaldırılın mı?, dersaneler kapatılın mı?. Yayınlanmamış bilgi notu.
- Paralar dersanelere akıyor. (29 Mart 2010). *Posta*, s.7.
- Polat, T. (2010, 31 Temmuz). 1998'den 2010'a ne değişti? *Akşam*, s.15.
- Stevenson, D. L. & Baker, D. P. (1992). Shadow education and allocation in formal schooling: Transition to university in Japan. *American Journal of Sociology*, 97 (6), pp.1639-1657.
- Tansel, A., & Bircan, F. (2005). Effect of private tutoring on university entrance examination performance in Turkey (Discussion Paper No. 1609). Bonn, Germany: IZA.
- Tansel, A. & Bircan, F. (2006). Demand for education in Turkey: A tobit analysis of private tutoring expenditures. *Economics of Education Review*, 25(3), 303-313.
- TED. (2005). *Hayat = 180 dk. mı?* Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- TED. (2006). *Hayat = 195 dk. mı?* Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- TED. (2010). *Ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sistemi*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Temel, C. (2002). *Bir eğitim kurumunun 25 yılı*. Mersin: Mersin Test-Teknik Dershanesi Yayınları.
- YÖK. (2007). *Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi*. Ankara: T. C. Yükseköğretim Kurulu.

Özel dershaneler, yaygınlaşmaya başladığı 1970'li yıllardan beri, eğitim sisteminin en fazla tartışılan konularından birisi olmuştur. Bu tartışmaların, yakın gelecekte de sürmesi muhtemeldir. Varlıkları bazı kesimlerce sürekli yadırganan özel dershaneler, farklı dönemlerde kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Kendilerine karşı sergilenen her türlü olumsuz tavra rağmen özel dershaneler, varlıklarını giderek artan nicelik ve profesyonelleşmeyle sürdürmüşlerdir. Her geçen yıl giderek büyüyen ve günümüzde milyonlarca öğrencinin eğitim gördüğü özel dershanelerin, eğitim sistemi içerisindeki konumu, işlevi ve geleceği ile ilgili makul bir tartışmanın şu ana kadar Türkiye'nin gündeminde yer bulduğunu söylemek zordur. Özel dershaneler ile ilgili tartışmaların sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için her şeyden önce özel dershanelerin milli eğitim sistemi içerisindeki konumunun, bu kurumları doğuran sebeplerin ve bu kurumların farklı alanlarda ortaya çıkardığı etkilerinin sağlıklı bir şekilde irdelenmesi gerekmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak kaleme alınan bu analizde, ülkemizde özel dershanelerin neden rağbet gördüğü ve hangi faktörler üzerinden tartışıldığı ele alınmıştır. Son olarak, Güney Kore gibi ülke deneyimlerinden de faydalanılarak, bazı politika önerileri geliştirilmiştir.

Murat ÖZOĞLU

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Matematik Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisansını, bilgi ve öğrenme teknolojileri üzerine Colorado Üniversitesinde tamamladı. Doktorasını, Öğretim Teknolojisi alanında Utah State Üniversitesinden aldı. Hâlen, Ondokuz Mayıs Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Reşit Galip Cd. Hereke Sokak No: 10
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.405 61 51 | Faks : +90 312.405 69 03
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org